

Лисяк Л.В.,

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів
Дніпропетровської державної фінансової академії
Міністерства фінансів України

ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

Розкрито сутність трансакційних витрат та наголошено на необхідності врахування факту їх існування в розбудові інституту бюджетної політики. Здійснено класифікацію трансакційних витрат бюджетної політики, яка, на відміну від існуючої, доповнена витратами процесу (ongoing) при зміні орієнтирів бюджетної політики під впливом різних факторів. Обґрунтовано необхідність їх виокремлення і врахування при впорядкуванні витрат бюджетного процесу.

The article deals with the essence of the transaction expenses and necessity of taking into account the fact of their existence at the time of formation of the budget policy's institution. The author classifies the transaction expenses of the budget policy, and unlike the existent classification, the new one has been completed with the ongoing expenses at the time of the orientation changes of the budget policy under the influence of some factors. The necessity of its separation and taking into consideration is proved.

Ключові слова: бюджетна політика, трансакційні витрати, економічні агенти, інституційна структура, бюджетні відносини.

Зростання державних видатків на управління є проблемою, яка тісно пов'язана із проблемами бюджетної політики, безпосередньо впливає на її інститути й міру втручання держави в соціально-економічні процеси, тому привертає особливу увагу економічної науки. У зв'язку з цим чільне місце в дослідженнях проблематики державних фінансів має відводитися трансакційним витратам. Величина останніх залежить від ступеня розвитку інституційного середовища суспільства¹. Стабільні і прозорі інститути, що забезпечують нормальну роботу ринкових механізмів, сприяють зниженню трансакційних витрат, отже, такі інститути важливі для успішної й результативної ринкової координації економічних процесів. Р. Коуз зазначив: “Далман таким чином викарбував поняття трансакційних витрат: “це витрати збору й обробки інформації, витрати проведення переговорів і прийняття рішень, витрати контролю та юридичного захисту виконання контракту...”. Я впевнений, що без поняття трансакційних витрат, яке не прищепилося в сучасній економічній теорії, неможливо зрозуміти, як працює економічна система, не можна з користю проаналізувати численні проблеми та немає підстав для певної політики”².

¹ Чуєнов І.Я., Лисяк Л.В. Бюджетна система в інституційному середовищі суспільства // Фінанси України. — 2009. — № 11. — С. 3—11.

² Коуз Р. Фирма. Рынок. Право. — М.: Дело, 1993. — С. 9.

Припущення, що взаємодія агентів відбувається блискавично й без втрат, спростоване сучасною економічною наукою. Так, Р. Капелюшников наголошує, що за умови нульового значення трансакційних витрат правила гри завжди були б оптимальними. В цьому випадку зміна інституту внаслідок впливу зовнішнього середовища відбувається безперешкодно. Отже, якщо трансакційні витрати є невеликими, економіка завжди розвиватиметься по оптимальній траєкторії, тож наявний набір інститутів не є значимим³. Утім, у реальному інституційному середовищі суспільства такої ідеальної картини не спостерігається, адже неефективні інститути автоматично не витісняються ефективними.

На нашу думку, розвиток інституту бюджетної політики й бюджетного механізму потребує врахування факту існування трансакційних витрат та пошуку шляхів їх економії. До речі, стосовно бюджетної політики це питання практично не досліджувалося.

Доведенням факту існування трансакційних витрат стало врахування в економічних дослідженнях обмеженої раціональності індивіда, інформаційної асиметрії, вартості ведення переговорів, укладення контрактів, опортунізму тощо. Нині теорія трансакційних витрат широко znana у світі у зв'язку з обґрунтуванням нею вибору ринкової (еквівалентної) або адміністративної (передача товарів чи послуг усередині ієрархії на безгрошовій основі) форми взаємодії економічних агентів. Із позиції економії трансакційних витрат у просторі й часі в реаліях українського інституційного середовища аналіз вмотивованості вибору певного способу координації діяльності економічних агентів надає можливість обґрунтувати оптимальне сполучення ринкових і адміністративних форм регулювання економіки.

За визначенням П. Мілгрона і Дж. Робертс, “трансакційні витрати включають у себе будь-які втрати, що виникають унаслідок неефективності спільних рішень, планів, угод і створених структур, реакцій на змінені умови, а також нерезультативного захисту угод. Одним словом, вони включають усе, що так чи інакше позначається на дієвості різних способів розподілу ресурсів і організації виробничої діяльності”⁴. Науковці виділяють два основних види трансакцій: ринкові, що є “обміном прав власності на блага, який здійснюється на основі угод обох сторін цієї трансакції”, та управлінські, що передбачають “правову перевагу одного з контрагентів, якому належить право прийняття рішення”⁵. Інститут бюджетної політики має справу переважно з управлінськими трансакціями, хоча в міру розвитку ринкових відносин вони поступово набувають ознак ринкових. Управлінські

---

³ Капелюшников Р.И. Новая институциональная теория: [Електр. ресурс]. — http://www.libertarium.ru/libertarium/10625/lib_artikle_t.

⁴ Milgrom P., Roberts J. Bargaining costs and the organization of economic activity. — Cambridge, 1990. — P. 34.

⁵ Там само.

трансакції, що проводяться відповідно до формальних правил, створюють трансакційні витрати.

Д. Норт трансакційні витрати на політичних і економічних ринках вважає платою за неефективні права власності⁶. Він наголошує: якби трансакційні витрати дорівнювали нулю, учасники ринку завжди мали б у своєму розпорядженні точні моделі дій. Д. Норт враховує витрати на пошук інформації та роботу з нею, очікування реакцій, які створюють додаткові витрати. Таким чином, на його думку, трансакційні й інформаційні витрати є взаємопов'язаними й альтернативними, а отже, не входять до складу трансформаційних. У свою чергу, Р. Пустовійт, аналізуючи теоретичні концепції трансакційних витрат, наголошує на тісному взаємозв'язку трансакційних та інформаційних витрат⁷. Ми дотримуємося ширшого визначення трансакційних витрат. На наш погляд, під ними слід розуміти сукупність витрат, які включають пошук інформації, ведення переговорів, укладання контрактів, прямий чи непрямий вимір певних властивостей предмета контракту (якості продукту, рівня кваліфікації тощо), специфікацію прав власності, захист прав власності, опортуністичну поведінку.

У широкому розумінні, в контексті еволюції, трансакційні витрати, за Д. Нортом, це всі витрати, що виникають у процесі взаємодії людей у часі⁸. Таке широке коло витрат пов'язувалося з функціонуванням інституту як механізму впорядкування взаємодії економічних агентів. Даний підхід розширив поняття трансакційних витрат та дав підстави К.Дж. Ерроу в окремих випадках характеризувати їх широко — як витрати експлуатації економічної системи⁹. В загальному розумінні трансакційні витрати розглядають також як цінність ресурсів, що спрямовані на створення й використання інститутів.

Заміна старих інститутів і організацій, характерних для планово-централізованої економіки, на нові, котрі діють на ринковій основі, з урахуванням сучасних соціально-економічних процесів, потребує значних ресурсних витрат. При цьому інституційні зміни в ході трансформації суспільства не можуть обмежуватися сферою формальних інститутів — важливу роль відіграють і неформальні. Інституційні зміни в бюджетній сфері передбачають зміну як формальних, так і неформальних правил, а також способів і ефективності примусу до виконання правил і обмежень. Слід зазначити, що процес зміни неформальних інститутів є доволі тривалим, повільним, для цього потрібні еволюційні зміни культури, природний

⁶ Норт Д. Институції, институційна зміна та функціонування економіки / Пер. з англ. І. Дзюбка. — К.: Основи, 2000. — С. 93.

⁷ Пустовійт Р. Трансакційні витрати: теоретичні концепції та емпіричний аналіз // Економіст. — 2004. — № 10. — С. 26—29.

⁸ Норт Д. Институты и экономический рост: историческое введение // THESIS. — 1993. — Т. 1. — Вып. 2. — С. 69—91.

⁹ Эрроу К.Дж. Возможности и пределы рынка как механизма распределения ресурсов // THESIS. — 1993. — Т. 1. — Вып. 2. — С. 66.

відбір і випадок¹⁰. До того ж агентами інституційних змін в Україні виступають не підприємці, а певні владні угруповання й фінансова олігархія, яка утворилася на основі експорто орієнтованих галузей та перебуває в авангарді приватизації державної власності, фактично скуповуючи її.

З позиції теорії трансакційних витрат упорядкування взаємодії економічних агентів у процесі еволюції інститутів спрямоване на досягнення з допомогою інституту економії трансакційних витрат¹¹. Причому що значніша економія, то вища ефективність інституту. Стверджується, що в ході еволюції саме економія визначає можливості виживання й відтворення для інституту: закріплюються й відтворюються ті правила, які можуть забезпечити більше зниження трансакційних витрат. Якщо обмін відбувається добровільно та його учасники між собою рівні, то відбираються ті інститути, механізми і правила (норми) поведінки, витрати на експлуатацію яких є найменшими. Трансакційний підхід абстрагується від примусу й нерівності, що є проявом влади у відносинах між економічними агентами. Як свідчать дослідження, вплив влади на еволюцію інститутів є беззаперечним. За словами Д. Норта, при формуванні інститутів фактор соціальної ефективності не обов'язково й не так часто є вирішальним; скоріше інститути чи принаймні формальні правила створюються в інтересах тих, хто має владу, щоб генерувати корисні для себе нові правила¹².

Інститут бюджетної політики, як система впорядкування бюджетних відносин та певний тип поведінки держави стосовно формування й розподілу бюджетних коштів, нерозривно пов'язаний із існуванням базового для неї інституту бюджету. Як відомо, виконання будь-яким інститутом своїх функцій не можливе без трансакційних витрат, зумовлених, по-перше, виникненням і закріпленням інституційних норм упорядкування відносин економічних агентів (за умови зниження завдяки цим нормам витрат унаслідок взаємодії агентів), по-друге, функціонуванням самого інституту. Отже, ефективність інституту визначається співвідношенням зекономлених і зазнаних витрат, тобто “чистою” економією. Стійкість інституту бюджету в часі і просторі дає змогу припустити його ефективне функціонування з позиції економії трансакційних витрат.

Призначення бюджетної політики — регламентація доходів і видатків централізованого фонду (бюджету), фінансування діяльності держави з надання суспільних благ і послуг. З цієї позиції бюджетна політика в системі державного регулювання виступає суспільним благом. Тому ефективність інститутів бюджетної політики з позиції інституціоналізму визначається чистою ефективністю витрат,

---

¹⁰ Нуреев Р.М. Теория общественного выбора: Курс лекций: Учеб. пособ. для вузов / Гос. ун-т — Вышш. шк. экономики. — М.: ИД ГУ ВШЭ, 2005. — С. 29.

¹¹ Институциональная экономика: новая институциональная экономическая теория: Учеб. / Под общ. ред. д.э.н., проф. А.А. Аузана. — М.: ИНФРА-М, 2007. — С. 54—103.

¹² Норт Д. Вклад неоинституционализма в понимание проблем переходной экономики: Лекц. выступление 7 марта 1977 г.: [Електр. ресурс]. — <http://www.rusref.nm.ru/indexpub167.htm>.

тобто різницею між витратами, що скорочуються завдяки існуванню інституту, й витратами на його функціонування. При цьому слід враховувати витрати всіх учасників бюджетних відносин. Наприклад, ефективність податкової системи визначається шляхом порівняння податкових надходжень до бюджету й податкових витрат (суми витрат держави на стягнення податків)¹³. Як справедливо зазначає Т. Меркулова, такий підхід є неповним, адже не враховуються витрати платників податків. Разом із тим його можна використовувати для порівняння різних механізмів оподаткування, ефективність яких уже доведена за співвідношенням зекономлених і зазнаних трансакційних витрат, за умови коригування податкових витрат витратами платників податків¹⁴. Крім того, існує небезпека вибору із сукупності податкових систем (за критерієм податкові надходження — витрати на їх стягнення) неефективної моделі (в разі якщо жоден варіант не відповідає встановленому критерію). Викривлення конкурентного положення інституту може статися через державну підтримку його неконкурентних форм, які не лише не підтримуються економічними агентами, а й створюють конфлікт (суперечності) між його формальними й неформальними нормами та характеризуються високими трансакційними витратами, спричиняючи довільне розширення сфер впливу інституту та перетворення його на інструмент маніпуляцій державної політики.

Варто зауважити, що збільшенню трансакційних витрат при проведенні бюджетної політики сприяють неекономічні фактори, зокрема психологічні, які досить складно врахувати, адже неможливо точно описати модель поведінки її суб'єктів. Якщо зворотний зв'язок між цілями, заходами й результатами бюджетної політики фрагментарний, а трансакційні витрати значні, то напрям розвитку визначатиметься суб'єктивними моделями учасників бюджетних відносин. Саме в цьому випадку формуються різноманітні інституційні обмеження і своєрідні інституційні пастки, розриви, пустоти¹⁵.

С. Метьюз поділяє трансакційні витрати на пов'язані зі складанням і укладенням контракту (*ex-ante*) та з дотриманням умов і забезпеченням виконання контракту (*ex-post*)¹⁶. Цієї ж класифікації дотримуються О. Прутська й А. Олейник¹⁷. В основі такого підходу — частково використаний кібернетичний підхід,

¹³ Becker G. Crime and Punishment: An Economic Approach // Journal of Political Economy. — 1968. — Vol. 76. — № 2. — P. 1042—1054.

¹⁴ Меркулова Т.В. Трансакционные издержки налогообложения // Вісник національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”. — 2006. — № 4. — С. 72—75.

¹⁵ Гриценко А.А. Институційна архітектура бюджетно-монетарного простору // Економіка України. — 2002. — № 6. — С. 8—17; Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы. — М.: Росс. экон. шк., 1998. — С. 27.

¹⁶ Matthews R.C.O. The Economics of Institutions and the Sources of Growth // Economic Journal. — 1986. — № 96. — December. — P. 906.

¹⁷ Прутська О. Институціоналізм і проблеми економічної поведінки в перехідній економіці. — К.: Логос, 2003. — С. 74; Олейник А. Институциональная экономика. — М.: ИНФРА-М, 2000. — С. 133—141.

який визначає характер зворотного зв'язку на всіх етапах реалізації бюджетної політики¹⁸. Якщо в першому випадку увага зосереджується на спонукальних мотивах (попередніх передумовах) угод (контрактів) (*ex-ante*), то у другому — на вже реалізованих угодах (*ex-post*), котрі породжують різноманітні управлінські структури. На нашу думку, поза даною класифікацією залишаються так звані витрати процесу (*ongoing*), виокремлення і врахування яких дасть змогу деталізувати трансакційні витрати у процесі змін орієнтирів бюджетної політики під впливом різних факторів. В умовах транзитивної економіки такі витрати інституту бюджетної політики істотно збільшують трансакційні витрати, а тому є потреба в науковому пошуку шляхів їх зниження. При цьому своєрідним контрактом між державою й суспільством виступає як бюджетна політика, так і її базовий інститут — бюджет, формування й реалізація котрих делегуються державі в особі державних органів влади.

Отже, трансакційні витрати, що виникають у процесі розробки й реалізації бюджетної політики, умовно можна класифікувати за такими ознаками (табл.).

Кількісно трансакційні витрати, й це загально визнано, безпосередньо оцінити досить складно. Таку спробу зробили в середині 1980-х тільки Дж. Воліс і Д. Норт, оцінивши трансакційні витрати за сто років у Сполучених Штатах¹⁹. Частка таких витрат у ВВП США, розрахована в державному секторі (витрати на апарат управління), в 1870 році становила 3,6 %, а в 1970-му — 13,9 % за їх загальної частки в економіці 26,6 % і 54,9 % відповідно²⁰. Як бачимо, відсоток трансакційних витрат на управління в державному секторі за 100 років збільшився у 3,9 рази, тоді як їх загальна частка в економіці — у 2,1 рази. Це свідчить про підвищення ролі інституту держави та частково підтверджує тезу щодо зростання бюрократичного механізму управління, роздування штатів, що сьогодні властиво урядовим структурам практично всіх країн.

Слід зауважити, що розроблена свого часу модель Вебера зараз далека від реальності: в сучасному суспільстві не існує “хорошої” бюрократії. Тому треба намагатися нейтралізувати її негативні прояви, не допускати створення нових гілок управлінської ієрархії та розв'язання проблем реформування системи управління традиційними засобами, зокрема шляхом створення нових відділів і служб для реалізації функцій державних інститутів, які постійно розширюються. В Україні за роки незалежності створено значну кількість таких інститутів і відповідних організацій: Державне казначейство, Пенсійний фонд України, розгалужену систему податкових органів (Державна податкова адміністрація, мережа інспекцій, податкова міліція), органи соціального забезпечення тощо. Звичайно, нові організації

---

¹⁸ Математика и кибернетика в экономике: Сл.-справ. — М.: Экономика, 1975. — 700 с.

¹⁹ Wallis J., North D. Measuring the Transaction Sector in the American Economy, 1870—1970 // Long-Term Factors in American Economic Growth / Ed. by Engelmann S. — Chicago: The University of Press, 1986. — P. 121.

²⁰ Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты. — М.: Дело, 2001. — С. 31—32.

Таблиця. Трансакційні витрати у процесі формування й реалізації бюджетної політики*

Витрати <i>ex-ante</i>	Витрати <i>ongoing</i>	Витрати <i>ex-post</i>
Витрати на отримання й обробку інформації: — витрати на пошук інформації щодо оцінки реального стану економіки, її обробку та формування показників основних напрямів бюджетної політики; — витрати, пов'язані з неповнотою й недосконалістю отриманої інформації	Витрати, пов'язані із прийняттям рішень щодо змін закону про бюджет та пов'язані з ними переговори парламентських фракцій, комісій тощо	Витрати на моніторинг стану дотримання фінансової дисципліни в усіх ланках системи державних фінансів, виконання бюджету розпорядниками бюджетних коштів, а також повноти й ритмічності надходжень коштів до бюджету
Витрати на ведення переговорів парламентськими фракціями про умови обміну, прийняття рішень, вибір форми угоди	Витрати, пов'язані із внесенням змін до законів про державний і місцеві бюджети	Витрати часу й ресурсів на контролювання дотримання бюджетного й податкового законодавства
Витрати на формування основних програмних і прогностичних документів, основних напрямів бюджетної політики на черговий рік: — витрати, пов'язані зі змінами в законодавстві, прийняття яких необхідне для реалізації бюджетної політики держави в установлені терміни; — витрати на розробку проекту Державного й місцевих бюджетів України	Витрати на врегулювання конфліктних ситуацій	Витрати на врегулювання конфліктних ситуацій, повернення боргів до бюджету, їх списання та реструктуризацію
Витрати на доведення до відома суспільства чергового закону про бюджет, нових "правил гри"	Витрати на доведення до відома суспільства нових "правил гри", змін до чергового закону про бюджет та додаткові витрати на обслуговування нових норм і правил	Витрати на обслуговування бюджетів
Витрати на вдосконалення бюджетної політики (розробку нових формальних правил чи доопрацювання чинних)	Витрати оцінки (пов'язані з оцінкою ефективності внесених змін)	Витрати оцінки

* Для побудови таблиці частково використано підхід О. Прутської (див.: *Прутська О.* Інституціоналізм і проблеми економічної поведінки в перехідній економіці. — К.: Логос, 2003. — С. 74).

виконують певні функції, й діяльність багатьох із них є досить ефективною. Але поряд із цим збільшуються видатки держави на управлінські та пов'язані з ними витрати, тож постає потреба в реформуванні деяких новостворених інститутів. Та й самі реформи потребують чималих витрат, які практично не розраховуються, а отже, не аналізуються й не оприлюднюються.

Зростання трансакційних витрат є нагальною проблемою і для сучасних розвинутих країн та зумовлене ускладненням контрактних відносин, поглибленням поділу праці, збільшенням кількості інновацій. У постсоціалістичних країнах зростання таких витрат пов'язане із втратою орієнтирів соціальної взаємодії, низьким рівнем довіри громадян до політиків, ділових партнерів, фінансових установ, нерозвиненістю інформаційної системи, свавіллям владних структур тощо.

Обсяг трансакційних витрат, пов'язаних із проведенням бюджетної політики, може змінюватися також унаслідок впливу держави на її інституційну структуру²¹.

²¹ *Лисяк Л.В.* Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: Моногр. — К.: ДННУ АФУ, 2009. — С. 357.

Таким чином держава може сприяти створенню як ефективної інституційної структури, так і неефективної. Виступаючи необхідним атрибутом прогресу, держава може генерувати інститути, функціонування яких або не сприяє розвиткові (наближення до Парето-оптимального розподілу ресурсів), або навіть перешкоджає йому. Неефективність інститутів зумовлена великими витратами, пов'язаними з колективними діями, які спрямовані на їх зміну. Водночас саме значні витрати на зміни є причиною досить тривалого існування інститутів, отож є достатньо часу для виявлення їх економічної ефективності.

Система бюджетного регулювання потребує відповідної інституційної підтримки. Оскільки роль держави полягає у створенні (перенесенні, трансплантації, запозиченні тощо) й закріпленні інститутів — формальних і неформальних законів, правил, норм суспільного життя²², для досягнення певного рівня соціальної справедливості й економічної ефективності в суспільстві необхідні економічно ефективні й соціально справедливі інститути.

Для того щоб оптимізувати задоволення суспільних, колективних та індивідуальних потреб громадян, важливо проаналізувати механізми, з допомогою яких бюджетна політика як інститут реалізує своє суспільно-економічне призначення. Тобто інституційний підхід до аналізу бюджетної політики передбачає вивчення її практичних проявів. Із позиції екзогенного й ендогенного підходів до аналізу державної політики²³, правомірно розглядати зовнішні і внутрішні прояви бюджетної політики. Відповідно до екзогенного підходу в ході дослідження бюджетної політики увага зосереджується на зовнішніх проявах залежності між заходами і процесами, явному зв'язку між інструментами бюджетної політики та її результатами, оскільки він є суто причинним. Такий підхід не передбачає спеціального аналізу внутрішніх механізмів функціонування бюджетної політики, на яку спрямовано вплив, а також зміну її елементів. Тоді як відповідно до ендогенного підходу особлива увага приділяється змінам унаслідок відповідних заходів бюджетної політики: політики ціннісних установок і механізмів взаємодії суб'єктів системи, на яку спрямовано її вплив. У цьому випадку ефективність застосування бюджетних інструментів залежить від узгодженості векторів бюджетної політики та внутрішніх (інституційних) змін у системі, які генеруються нею у процесі функціонування бюджетного механізму.

Велике значення для реалізації бюджетної політики має бюджетна система. На відміну від податкової системи²⁴ бюджетна система як інститут у науковій літературі практично не досліджена. Як інститут вона має формальні й неформальні

---

²² *Клейнер Г., Петросян Д., Беченов А.* Еще раз о роли государства и государственного сектора в экономике // Вопросы экономики. — 2004. — № 4. — С. 32–33.

²³ *Вольчик В.В.* Эволюционная парадигма и институциональная трансформация экономики: Моногр. — Ростов н/Д: Изд-во Рост. ун-та, 2004. — 320 с.

²⁴ *Вишнеvesкий В.П.* Методологические основы совершенствования налогообложения предприятий: дисс. ... д-ра. экон. наук: 08.06.01 / В.П. Вишнеvesкий. — Донецк, 1998. — 444 с.

атрибути — правила, норми, традиції, фінансові установи. Серед інститутів бюджетної політики в системі державного регулювання економіки слід виділити інститут доходів бюджету (а в його складі — інститути податку й неподаткових надходжень) та інститут видатків бюджету (а в його складі — інститути державних закупівель, трансфертів тощо).

Виокремлення “витрат процесу” у функціонуванні інституту бюджетної політики доводить доцільність визначення і впорядкування витрат бюджетного процесу, пов’язаних із проведенням інституційних змін у системі бюджетного регулювання, що істотно впливають на загальнодержавні економічні трансакційні витрати. Це сприятиме підвищенню ефективності бюджетної політики як важливого інструменту розвитку суспільно-економічних відносин.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що досягнення стратегічних цілей економічного розвитку України передбачає подальше дослідження інституційних основ, умов формування й реалізації бюджетної політики та, на цій основі, пошуку шляхів розв’язання назрілих проблем як у сфері державних фінансів, так і в національній економіці в цілому. Це сприятиме зростанню надходжень до державного й місцевих бюджетів, а отже, підвищенню рівня та якості життя населення. З метою глибшого теоретичного осмислення проблем бюджетної політики і практичного застосування при їх розв’язанні інституційної складової необхідно здійснювати моніторинг стану інституційного середовища, від якого залежать ефективність і дієвість бюджетної політики в системі державного регулювання економіки.